

VILÁG- TÖRTÉNET

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **BALÁZS GÁBOR**
„A NÉP JÓ, A KÉPVISELŐI MEGVESZTEGETHETŐEK”
- **LAJKÓ ÁDÁM**
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI SZÉLSŐJOBBDAL
INTERPRETÁCIÓI A NYUGATI TÖRTÉNETÍRÁSBAN
- **JUHÁSZ BARNABÁS**
HOL HÚZÓDJON A NÉMET-LENGYEL HATÁR?
- **ABDALLAH ABDEL-ATI AL-NAGGAR – PRANTNER ZOLTÁN**
VITATOTT PONTOK AZ UTOLSÓ EGYIPTOMI KHEDIVE
MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ FELESÉGÉNEK ÉLETÉBEN
- **SZEMLE**
FARKAS ILDIKÓ, LÉVAI CSABA,
ABDALLAH ABDEL-ATI AL-NAGGAR, PRANTNER ZOLTÁN,
PÓK ATTILA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Népképviselő és a népi akarat képviselője (Bíró László)	535
<i>Tanulmányok</i>	
Balázs Gábor: „A nép jó, a képviselői megvesztegethetőek” Az 1793-as francia alkotmányról	539
Lajkó Ádám: A két világháború közötti szélsőjobboldal interpretációi a nyugati történetírásban	585
Juhász Barnabás: Hol húzódjon a német–lengyel határ? Nemzeti önrendelkezés, területi követelések és harc a szénmezőkért Felső-Sziléziában a nagy háború után	635
<i>Műhely</i>	
Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar – Prantner Zoltán: Vitatott pontok az utolsó egyiptomi khedive magyar származású feleségének életében	659
<i>Szemle</i>	
A brit oroszán, az orosz sas és a keleti kérdés (Lévai Csaba)	671
A kiszámíthatatlan Közel-Kelet létrejötte (Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar – Prantner Zoltán)	675
Trianon és Japán (Farkas Ildikó)	679
Emlékezetpolitika és populizmus Délkelet-Európában (Pók Attila)	685

Vitatott pontok az utolsó egyiptomi khedive magyar származású feleségének életében

A 19. század második felében és a 20. század első másfél évtizedében az osztrák–magyar kolónia kiemelkedő szerepet játszott az egyiptomi politikában. Köztük számos olyan személyiség volt, aki az egyiptomi khedivei udvarral szoros kapcsolatban állt, és életútjával, tevékenységével hatással volt az ország politikájának alakulására is. Megítélésünk szerint mind közül a legtekintélyesebb és legkiemelkedőbb személyiség – a méltatlanul elfeledett – Szendrői Török May (1877–1968), az Amerikában született magyar grófkisasszony volt, aki Puskás Tivadar,¹ a telefonhírmondó feltalálójának nevelt lányaként az egyiptomi khedive, II. Abbász Hilmi² titkos felesége (1900–1910), majd a muszlim vallás felvételét követően hivatalosan is királyné lett (1910–1913).³ A színésznői babérokra törő, elismert zongoraművész író- és festőnő is volt, aki „a fiatal Abbász iránt érzett érzelmei miatt Egyiptomot választotta lakhelyül (...). Kapcsolata az uralkodóval ezen túlmenően bepillantást enged Egyiptom európaizálódó felső köreinek életébe, ahol az egynejlőség elterjedése miatt a khedive többnejűsége és kicsapongó életvitele gyakran botrányokat is okozott.”⁴

Meglepően kevés kutató foglalkozott mindeddig az alkirályné élettörténetével. Ők is csupán röviden írtak róla, viszonylag kevés forrásanyagot felhasználva. Ezen munkák közül kiemelendő Komár Krisztián doktori disszertációja,⁵ Márián Dorina és Márián Zoltán cikke,⁶ valamint Szamír Rifaat egyiptomi újságíró írása.⁷

A jelen írásunk középpontjában álló hölgyről, Dzsávidánról elmondható, hogy hosszú életet élt, 55 évet német nyelvterületen, 36-ot pedig a világ különböző tájékán, öt országban töltött el. Életével kapcsolatban számos pont mindeddig tiszt-

* Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar az egyiptomi Academy of Scientific Research & Technology kutatója, jelenlegi kutatóhelye az Eötvös Loránd Tudományegyetem; Prantner Zoltán a Kodolányi János Egyetem Jó-léti Társadalom Intézetében a Nemzetközi Tanulmányok Tanszék egyetemi docense (1139 Budapest, Fran-gepán u. 50–56., prantner.zoltan@kodolanyi.hu).

1 Ditrői Puskás Tivadar (1844–1893) mérnök, a telefonhírmondó feltalálója.

2 II. Abbász Hilmi pasa (1874–1944) az utolsó egyiptomi khedive. Apja korai halála után került trónra és 1892-től 1914-ig uralkodott. Az angol megszállást ellenezte, ami jelentősen növelte népszerűségét az egyiptomi lakosság körében. Meggyőződése miatt azonban számos alkalommal konfliktusba került a gyarmatosítókkal, akik végül megfosztották a trónjától.

3 Abdel-Ati Al-Naggar – Prantner, 2021. 5–6.

4 Komár, 2012. 91.

5 Lásd: Komár, 2012. 101–104.

6 Márián, 2004. 26–29.

7 Szamír Rifaat: Queen for a Day. In: *Ahram Weekly*, 1994. október 6. 13.

táztalan maradt annak ellenére is, hogy bizonyos periódusokban – azon belül is főleg az egyiptomi khedive házastársaként – egyértelműen a közvélemény érdeklődésének középpontjában állt. Vita tárgyát képezi többek között, hogy mi a pontos neve, mikor született, ki a vér szerinti apja, illetve hány alkalommal kötött házasságot, és kivel. Munkánkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Dzsávidán hivatalos elnevezéseit, pontos születési dátumát, illetve a mindeddig homályban maradt származását (jogi és biológiai apját). Mindehhez az olvasóközönség számára ez idáig ismeretlen korabeli levéltári és sajtóforrásokat használtunk fel.

Az egyiptomi alkirály feleségeinek elnevezései

A Nílus magyar származású alkirálynéjének nevét sokféleképpen írták a sajtóban, a tudományos cikkekben, valamint az interneten a különböző arab, magyar és idegen nyelvű honlapokon. Előfordul Szendrői Török Marianna, Szendrői Török May, Dzsávidán Hánum vagy Zubeida Hanum alakban is. Nyugaton a Szendrői Török Marianne név számít a legismertebbnek és legelterjedtebbnek, amit azonban ő soha nem viselt. A félreértés oka ebben az esetben egyfelől fordítási hiba lehet, másfelől a főnemesi családokban követett névadási szokásokban keresendő. Számos keresztnéve egy kivételével megegyezett ugyanis a nővéérével, akivel emiatt gyakran a különböző szerzők tévesen azonosították.

Angolszász nyelvterületen elterjedt emellett még a napjainkban is népszerű Mary Török elnevezés, német nyelvterületen pedig korábban May Török de Szendrő grófnő néven jegyezték. Visszaemlékezések alapján egyértelműen megállapítható, hogy szűk családi körben May-nek hívták, majd az iszlám vallás felvételét követően kapta a Dzsávidán Hánum („Örök Asszony”) nevet házassága révén. Pozíciójából, azaz a khedive feleségeként sok helyen utaltak a személyére khedivaként is. Legvégül a halotti anyakönyvén Török Dzsávidán olvasható, míg a sírkövén⁸ latin betűkkel a Dzsanan Dzsávidán felirat olvasható (1. kép).⁹

8 Amikor Dzsávidán Hánum hercegnőt 1968. augusztus 8-án, három nappal halála után eltemették a grazi St. Leonhard temetőben, csak egy kis csoport gyászoló követte koporsóját. Dísztelen sírkövén csak a neve olvasható, nem tüntették fel sem születésének, sem pedig elhalálzásának pontos helyét, illetve időpontját. Utolsó lakóhelye, a Wittekgweg 7. szám alatti grazi ház falán emléktáblát helyeztek el, amelyen ez áll: „Dzsávidán Hánum (1877–1968) művész tiszteletére – Az USA-ban született magyar nemességéből, egyiptomi herceghez ment feleségül. Megszabadította magát a kötöttségektől és a kiosztott szerepektől, írt és zenélt, komponált és festett, világpolgár volt Grazban.” A táblát a Graz 2003 – Európa Kulturális Fővárosa projekt egyik kísérőeseményének keretén belül helyezték el az épületen. Lásd: https://woment.mur.at/index_WOMENT.html (letöltés: 2022. február 8.).

9 A szerzők saját fotója.

1. kép.
Dzsávidán Hánum
grazi sírhelye

Születésének vitatott időpontja

Dzsávidán világra jöttének időpontjáról eltérő adatokat közölnek az elérhető anyagok és források – leggyakrabban 1874-et és 1877-et tüntetnek fel.¹⁰ A kérdés eldöntésére szerencsére számos forrás áll rendelkezésre. A Philadelphia Birth Register szerint édesanyja, Sophie Vetter von der Lilie fekvőbetegként tartózkodott a philadelphiai kórházban, ahol egy lánygyermeknek adott életet 1877. június 15-én (2. kép).¹¹ Maga is utóbbi dátumot adta meg születésének idejeként *Hárem*¹² című önéletrajzában. Mindezek mellett az 1877-es adat szerepel Dzsávidán berlini lak-

10 A félreértés forrása minden bizonnyal Az *Ujság* 1910. február 9-én megjelent, *A khedive magyar felesége* című cikkére vezethető vissza, mely szerint „Török-Puskás May grófnő 1874. január 8-án született s így elmúlt harminczhat éves”. Ez a téves információ azután széles körben elterjedt, és alapját képezte a pontos születési dátummal kapcsolatos polémiaának. Lásd: *A khedive magyar felesége*. In: *Az Ujság*, 1910. február 9. 13.

11 Birth Registers, 1860–1903, for the City of Philadelphia 1860–1903. Film: 1289348, Image Group Number: 4146263, Mikrofilm: 1547178. Lásd: <https://www.familysearch.org/search/catalog/151270?availability=Family%20History%20Library>.

12 Dzsávidán *Hárem* című kötete, amelyben életútjáról és az egyiptomi udvarban szerzett tapasztalatairól írt, több kiadásban is megjelent. Eredetileg német nyelven tették közzé, később lefordították angolra és arabra, majd kiadták Berlinben, Londonban, Kairóban, valamint Bejrútban is. A könyv érdekessége, hogy annak elején Dzsávidán megnevezte tanárát, aki bevezette a muszlim hit alapjaiba, valamint az arab és a török nyelvbe. Megismerhetjük belőle személyes meggyőződését a hárem intézményéről, amit a hatalmi struktúrából vezet le, és rámutat arra, hogy az ellentétes Mohamed próféta tanításaival. Hangsúlyozza, hogy a nők számára a hárem „a hatalom és a terror helye”. Sok szenvedést okoz a nőknek, továbbá megnehezíti az igazi szerelmet és a boldog házasságot. Djavidan, 1931.

RETURN OF BIRTHS, in the City of Philadelphia, under my care, FOR THE MONTH OF June 1877
 Made to the Health Officer, in conformity with the Act of Assembly.

* This Sheet is for ONE MONTH ONLY.

DATE OF BIRTH 1877	NAME OF CHILD	SEX		COLOR			PLACE OF BIRTH No. AND STREET	NAMES OF PARENTS	OCCUPATION OF FATHER
		Male	Female	White	Black	Ward			
15 June		0	1	1	0	24	3303 Arch St.	Sophia countess of Török	Countess

I certify that the above Return is correct, according to the best of my knowledge and belief.

Thomas Friedman M. D.

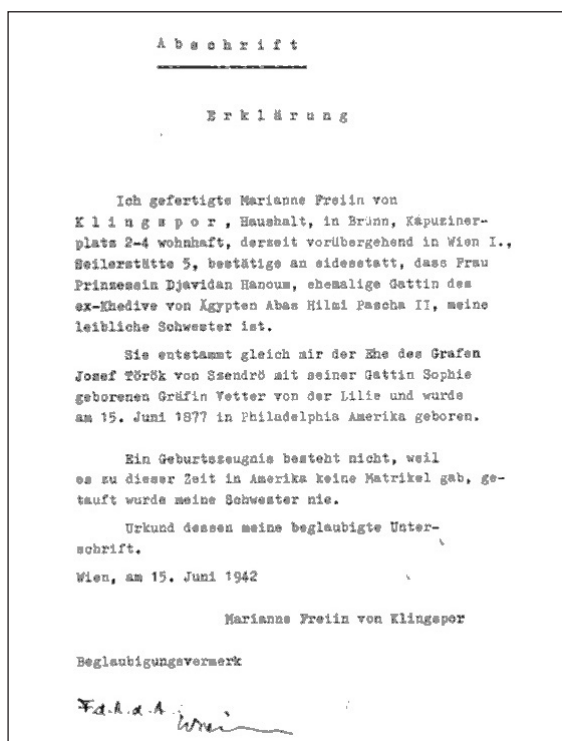
2. kép.
 Dzsávidán
 születési
 dátuma és
 édesanyjának
 a neve
 a philadelphiai
 anyakönyvben

címbejelentőjében is, amit 1920. június 23-i dátummal állítottak ki.¹³ Mindezekkel összhangban ugyanezt a dátumot és születési helyet találhatjuk Dzsávidán halotti anyakönyvi kivonatának harmadik pontjában is.¹⁴ Utóbbi dokumentumhoz csatoltak egy másik, megerősítő nyilatkozatot is 1942. június 15-i keltezéssel, amit eskü alatt tett Marianne Klingspor bárónő (Dzsávidán nővére). E dokumentumban is olvasható Dzsávidán születési dátuma (3. kép). A nyilatkozat kitér arra is, hogy a szülők nem kereszteltették meg a gyermeket, és azt állítja, hogy az Egyesült Államok azon területén akkoriban még nem volt állami anyakönyvezés.¹⁵ Nyilatkozatának utolsó mondata ugyanakkor Török May származásáról, vagyis vér szerinti szüleiről nem felel meg a valóságnak. Ennek bővebb kifejtésére a következőkben még kitérünk. Mindezek alapján álláspontunk szerint Dzsávidán az amerikai egyesült államokbeli Philadelphiában született 1877. június 15-én.

13 Lásd: Djavidan – Queen for a Day: Videocollage von Heinz Trenzack & Arthur Summereder. A műsor 14. perc 25. másodpercénél látható a berlini lakcímbejelentő.

14 Magistrat Graz Zentrale Meldebehörde (Regisztrációs Hatóság) Referat 3 – Meldewesen und Wahlen (Section 3 – Registration and Elections).

15 Marianne Klingspor bárónő német nyelvű nyilatkozatának magyar nyelvű fordítása: „Marianne Freiin von Klingspor, Brünn, Kapuzinerplatz 2–4. alatti lakos, aki jelenleg ideiglenesen a Bécs I. Seilerstatte 5. szám alatt lakik, esküvel megerősítem, hogy Dzsávidán Hánnum hercegnő, az egyiptomi khedive, II. Abbász Hilmi pasa volt felesége a biológiai húgom. Szendrői gróf Török József és felesége, Sophie Vetter von der Lilie grófnő házasságából származik, és 1877. június 15-én született Philadelphiában, Amerikában.” Birth Registers, 1860–1903, for the City of Philadelphia 1860–1903.

3. kép.
Marianne Klingespor
nyilatkozata

A vér szerinti apa kérdése

A *Hárem* című, 1930-ban kiadott könyve szerzői előszavában Dzsávidán rejtélyesen úgy fogalmaz, hogy „talán néhány olvasó tudni akarja, ki volt Dzsávidán Hánum korábban, hogy jobban kritizálhassa őt. Talán, hogy megítélhesse és gyakorolhassa a véleményét, vagy hogy jobban megérthesse őt.”¹⁶ A felvetődő kérdéseket gyarapítja az ugyancsak itt olvasható mondat, mely szerint „Szendrői Török József gróf házasságában Sophie Vetter von der Lilie grófnő gyermekeként született egy csecsemő – egy sorsdöntő utazási baleset következtében – Philadelphiában”.¹⁷ Azt, hogy nem elírásról vagy balszerencsés megfogalmazásról van szó, mutatja az idézett mondat szó szerinti felbukkanása a könyv 1931-es angol és német, valamint az 1980-as (kairói) és a 2004-es (damaszkuszi) arab nyelvű kiadásában.

A források alapján megállapítható, hogy szendrői gróf Török József¹⁸ és felesége, Sophie Vetter von der Lilie grófnő¹⁹ 1870. augusztus 28-án római katolikus

¹⁶ Djevidan Hanum, 1931. 9.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Szendrői gróf Török József Kristóf (1847–1909) titkos tanácsos, volt Ung megyei főispán. Sophie-val való házasságából született 1873-ban az ifjabb József (aki 1898-ban halt meg) és 1874-ben Marianna.

¹⁹ Countess Sophie Vetter von der Lilie, magyarul Zsófia grófnő (1851–1912). Sophie nyughelye Budapesten van, a Fiumei úti temetőben, ahol Puskás Tivadar is nyugszik. Sophie sírja a főbejárattól (Fő útról) nézve a két árkádsor közül a bal oldaliban található, annak is a Gerle Sándor sétánynak nevezett északi

szertartás szerint kelt egybe Mürztalban, a Neu-Hohenwang-kastélyban.²⁰ A házasság kapcsolata azonban rövid idő alatt megromlott, döntően a férj kicsapongó életvitele következtében. 1873-ban végül szétváltak, 1881 júniusában pedig hivatalosan is kimondták a válásukat, azt követően, hogy Sophie áttért a református vallásra. A pár mindkét tagja később újraházasodott.²¹

Az előzőekben említettük, hogy Dzsávidán 1877-ben született, azaz több mint három évvel azt követően, hogy édesanyja elhagyta törvényes férjét. Ez egyfelől minden valószínűség szerint kizárja, hogy a legtöbb hivatalos dokumentumban apaként feltüntetett gróf Török József valóban a vér szerinti szülője legyen.²² Másfelől magyarázatot adhat a születési dátummal kapcsolatos vitára is. A szakirodalomban felbukkanó 1874-es időponttal ugyanis a szerzők tudatosan azt kívánták sugallni, hogy Dzsávidán még azelőtt fogant meg, hogy „szülei” szétváltak volna. Ez utóbbi egyértelműen tetten érhető *Az Ujság* cikkéből, amely szerint Sophie „leánya, May, az első házassága ideje alatt, bár kevéssel [sic!] a válás kimondása előtt született s így törvény szerint joggal megilleti a Török grófi név”.²³ A szerzőnek a tévhit népszerűsítésében segítségére volt, hogy May személyét gyakran összekeverték a nővérével, szendrői gróf Török Mariannával, aki történetesen 1874. január 8-án látta meg a napvilágot. Azt pedig, hogy valóban két külön személyről beszélünk a testvérek esetében, egyértelműen bizonyítják Török Marianna szűk családi kapcsolata.²⁴

A kérdés tisztázásához, pontosabban gróf Török József biológiai apaságának cáfolatához további értékes információkkal járul hozzá az Amerikai Állampolgársági és Bevándorlási Ügyek Hivatalának (United States Citizenship and Immigration Services – USCIS) adatbázisa. A statisztikai kimutatás és a levéltári anyagok

oldalán (Budapest, Kerepesi úti temető, II. bal oldali árkádsor, Á.B. 35). A felirat a sírkövön: Burg-feistritzi gróf Vetter von der Lilie Zsófia / Aporikai Cserna Károlyné. A végső nyughelyet a családi címer díszíti.

20 A Hohenwang-erődítmény egy dombon épült Langenwang községben, még a 12. század első felében. A későbbi évszázadok során regionális közigazgatási központként, valamint katonai műveletek támaszpontjaként működött, amíg 1774-ben a földrengés romba nem döntötte. Pusztulása után épült fel a Neu-Hohenwang-kastély a közeli völgyben. 1780-ban költözött be a Schärffenberg család, azt követően, hogy az eredeti Hohenwang-kastély súlyos károkat szenvedett.

21 Sophie Vetter von der Lilie Londonban kötött polgári házasságot Puskás Tivadarral 1882 márciusában, majd annak 1893-ban bekövetkezett halála után hozzáment Cserna Károly festőművészhez 1896-ban.

22 A jogszabályok egyértelmű rendelkezései alapján a Sophie-val kötött házasságának hivatalos felbontása előtt született gyermekek mindegyikének gróf Török József számított a törvény szerinti szülőjének, a vér szerinti apa személyétől függetlenül. Emellett vélhetően a magyar arisztokráta előkelő származása miatt sem engedhette meg magának, hogy a válás kimondása előtt a feleségének egy ismeretlen háterű férfitől külföldön született gyermeke miatt még nagyobb szégyenbe kerüljön a főúri körökben. Mindez további megerősítést nyerhetett számára, ha tudomása volt a főnemesi felmenőkkel rendelkező felesége és a jóval alacsonyabb társadalmi rangú Puskás Tivadar között, aki egy elszegényedett székely nemesi családból származott.

23 A khedive magyar felesége. In: *Az Ujság*, 1910. február 9. 13.

24 Szendrői gróf Török Mariann báró Klingspor-Müller Arthur császári és királyi tüzérezredvezető felesége és öt közös gyermekük (Arthur, Anna, Gerhard, Olaf és Ruth) anyja volt. Szendrői gróf Török József gyászjelentésében szerepel szendrői gróf Török Marianna neve és családi kapcsolata, May és fiatalabb testvérei ugyanakkor nem. Országos Széchényi Könyvtár, Gyászjelentés, 1909.

alapján ugyanis May édesanyja, Sophie 1876. július 14-én szállt fel a *Neckar* nevű hajóra a németországi Brémában, amivel New Yorkba utazott, ahová július 21-én érkezett meg.²⁵ Ha összevetjük az utazás és May születésének időpontját, akkor megállapíthatjuk, hogy a két időpont (1876. július 21. és 1877. június 15.) között 329 nap telt el. Utóbbi egyértelművé teszi, hogy May fogantatása már amerikai földön történt. Gróf Török József ugyanakkor – az eddig ismert adatok szerint – élete során egyáltalán nem járt az Amerikai Egyesült Államokban, amely országot a vizsgált periódusban (az akkor még hivatalosan a feleségének számító) Sophie nem hagyta el.

A Puskás-szál

Dzsávidán biológiai apjának beazonosításához értékes támpontot jelent Pap János 1960-ban megjelent műve Puskás Tivadarról. A szerző munkájában megemlíti, hogy személyesen találkozott Dzsávidán középső hűgával, mielőtt 1956 szeptemberében végleg el nem hagyta Magyarországot. A beszélgetés során többek között szóba került az apaság kevéssé tisztázott kérdése is. May Lajos Gyuláné, született Török Mária Margit Teodóra – Magyarországon Puskás Margit (családi becenevén Maggie) – akkor úgy nyilatkozott, hogy édesanyja a gróf Török Józseffel történt szétválását követően Párizsba költözött, ahol véletlenszerűen ismerkedett meg Puskás Tivadarral, a későbbi feltalálóval.²⁶ Kérdéses, hogy ez, a családi emlékezetben fennmaradt történet mennyire tekinthető pontosnak. Vonatkozó források hiányában a közöltek kérdéseket vetnek fel: miként és hol tudtak „véletlenül” megismerkedni a hatalmas francia fővárosban, valamint nem ad választ arra a még ennél is lényegesebb, alapvető kérdésre sem, hogy pontosan mikor és milyen kitérőket követően költözött oda, illetve élt ott Sophie egyedül, kísérelő nélkül. Álláspontunk szerint a pár tagjai már párizsi tartózkodásuk előtt kapcsolatban állhattak egymással, így a találkozó inkább tekinthető közös életük kezdetének, mint pusztán megismerkedésüknek.²⁷

A párizsi találkozóhoz támpont lehet ugyanakkor, hogy Puskás Tivadar 1876-ban Franciaországban tartózkodott nagy-britanniai és belgiumi útjait követően, ahol a legújabb távírógépekről és a fővároson belüli távíróhálózat kiépítéséről foly-

25 USCIS (Amerikai Állampolgársági és Bevándorlási Ügyek Hivatalának) archívuma. New York, U.S., Arriving Passenger and Crew Lists (including Castle Garden and Ellis Island), 1820–1957 for Sophie Lountes. Year: 1876; Arrival: New York; Microfilm Serial: M237, 1820–1897; Line: I; List Number: 674. Ship or Roll Number: Neckar.

26 Bővebb részletekért lásd: Pap, 1960. 218.

27 Fenti állásponttal összhangban Puskás Attila könyvében Puskás Tivadar és Sophie Vetter von der Lilie megismerkedését 1870–1872 közé datálja, amikor a későbbi feltaláló a Waring Brothers & Eckersly vasútépítő cég alkalmazottjaként Kolozsváron tartózkodott, ahol a Nagyvárad–Kolozsvár–Brassó-vasútvonal kiépítésén dolgozott. Sajnos a szerző az általa közöltek alátámasztására nem jelölte meg az információk forrását. Kétséggel kell kezelni emiatt azokat, mint ahogyan azt az állítást is, miszerint Puskás már ekkor beleszerelt volna az akkor még gyakorlatilag friss házaspárba. Lásd: Puskás–Csáky–Rajnai, 2012. 36.

tatott tárgyalásokat a helyi önkormányzatokkal.²⁸ További érdekes adalék lehet a kérdés tisztázására a USCIS archívumában őrzött korabeli utaslista, amelyen Puskás Tivadar Mr. Theodore de Puskas néven amerikai állampolgárként szerepel.²⁹

Az iratokból egyértelműen kiderül, hogy Puskás Tivadar Európában tárgyal Thomas Edison megbízásából. A megbeszéléseket követően a *France* nevű hajóval Le Havre-ból Nagy-Britannia (Plymouth) érintésével utazott vissza New Yorkba, ahová 1876. július 19-én futott be, alig két nappal Sophie érkezése előtt.

Önmagában az a tény, hogy Sophie és Tivadar ugyanakkor tartózkodtak Franciaországban, majd pedig az Amerikai Egyesült Államokban, még nem tekinthető egyértelmű bizonyítéknak Dzsávidán származására nézve. Elgondolkodtatónak tartjuk ugyanakkor, hogy a pár az USA-ban együtt tartózkodott, May pedig közel tizenegy hónappal azt követően született, hogy édesanyja amerikai földre lépett. Nem találtunk emellett utalást a forrásokban arra, hogy Sophie viszonyt folytatott volna Tivadaron kívül bárkivel is az Egyesült Államokban a megérkezése és a May születése közötti időszakban.

További érdekes támpontnak tartjuk, hogy May-t születését követően nem anyakönyvezték. Világra jöttek idején ugyanis édesanyja hivatalosan még szendrői gróf Török József felesége volt, ezáltal az európai jog és a római katolikus egyház őt tekintette a törvényes apának. Puskás Tivadar emiatt hivatalosan nem vehette a nevére a házasságon kívül született gyermeket. A hivatalos bejegyzés elmaradása ugyanakkor nem jelentette azt, hogy May már fiatalon ne használta volna a Puskás családnevet. Ezt tanúsítja az amerikai útlevel kiállítására benyújtott kérelme is (4. kép).³⁰

Az 1895. november 12-én kiállított dokumentumon egyértelműen kivehető, hogy May Puskás vezetéknevvel és amerikai állampolgárként nyújtotta be igényét az úti okmányra Budapesten. Ráadásul az okiraton May aláírása mellett egy tanú is igazolta az azon feltüntetett adatok valóságtartalmát.³¹ Fiatalabb testvérei közül Mária Margit Teodóra (született 1881-ben) és József (született 1885 körül) a szendrői Török mellé hivatalosan is felvették a Puskás nevet édesapjuk 1893-ban bekövetkezett halálát követően. Közülük a legfiatalabb, Mária Teodóra Zsuzsanna (született 1887-ben) a Tivadar nemesi felmenőire utaló Ditró vezetéknevet használta (5. kép). Esetükben nem zárható ki, hogy a Puskás név felvételében szerepet játszott az az örökösödési szerződés, melyet szüleik kötöttek egymással gyermekeik jövőjének biztosítására. Tény ugyanakkor, hogy a Puskás-hagyaték körüli peres eljárásban készült dokumentumon May-t és lánytestvéreit az elhunyt feltaláló családnevével tüntették fel.

28 A fent ismertetett nyilatkozat arra sem tér ki, hogy az anya, Sophie, miért éppen Párizsba távozott törvényes férje mellől. Szintén nem ejt szót az általa hátrahagyott két gyermekéről, Józsefről és Mariannról sem.

29 USCIS archívuma. Mr. Theodore De Puskas in the New York, U.S., Arriving Passenger and Crew Lists (including castle Garden and Ellis Island), 1820–1957. Year: 1876; Arrival: New York; Microfilm Serial: M237, 1820–1897; Line: 9; List Number: 668. 1876. július 19. Lásd még a New York-i kikötő által kiadott listát: ou. Ship or Roll Number: France.

30 National Archives and Records Administration (NARA), Washington D.C., Roll: 10, Volume: 015: Argentina to Bolivia. U.S., Passport Applications, 1795–1925 for May Puskas.

31 Az aláírás alapján nem sikerült egyértelműen beazonosítani a tanú személyét az okiraton.

[Edition of 1894.]

NATIVE.

Fee for Passport, - - - \$1.00
 Fee for filling out appli-
 cation in duplicate, - - .50
 Fee for administering
 oath in duplicate, - - .50

No. *626* ISSUED, *Budapest*, 1895 Nov 12.

I, *May Puskás*, a native and loyal citizen of the United States, hereby apply to the Legation of the United States at *Budapest* for a passport for myself, accompanied by my wife, *Th. ...* and minor children as follows:

born at *Philadelphia* on the *11* day of *June* 18*77* and *...* on the *...* day of *...* 18*...* and *...*

I solemnly swear that I was born at *Philadelphia* in the State of *Pennsylvania*, on or about the *11* day of *June* 18*77* that my father *...* citizen of the United States; that I am domiciled in the United States my permanent residence being at *Philadelphia* in the State of *Pennsylvania* where I follow the occupation of *...*; that I left the United States on the *12* day of *July* 18*89* and am now temporarily sojourning at *Budapest*; that I am the bearer of Passport No. *...* issued by *...* on the *...* day of *...* 18*...*; that I intend to return to the United States within *six months* with the purpose of residing and performing the duties of citizenship therein; and that I desire the passport for the purpose of *traveling*.

OATH OF ALLEGIANCE.

Further, I do solemnly swear that I will support and defend the Constitution of the United States against all enemies, foreign and domestic; that I will bear true faith and allegiance to the same; and that I take this obligation freely without any mental reservation or purpose of evasion: So HELP ME GOD.

LEGATION OF THE UNITED STATES AT *Budapest*
 Sworn to before me, this *12* day of *November* 1895

Magyarok

Conis Gerster
 V. A. Consul

DEPARTMENT OF THE UNITED STATES
 BUREAU OF CONSULS
 BUDAPEST

APPLICANT *May Puskás*

Age: *18* years.
 Stature: *5* feet.
 Forehead: *...*
 Eyes: *blue*
 Nose: *medium*

Mouth: *small*
 Chin: *round*
 Hair: *black*
 Complexion: *white*
 Face: *oval*

IDENTIFICATION.

Budapest, 1895 Nov 12

I hereby certify that I know the above-named *May Puskás* personally, and know *...* to be a native-born citizen of the United States, and that the facts stated in *...* affidavit are true to the best of my knowledge and belief.

St. ...

(ADDRESS OF WITNESS.) *Budapest, C. ...*

NOTE.—This form is to be filled out in duplicate, one copy being retained on the files of the Legation and the other forwarded with the quarterly returns to the Department of State. It may be so filled out by the applicant, in which case no fee therefor is chargeable.

4. kép.
 Puskás May
 amerikai
 útlevelének
 kérelme

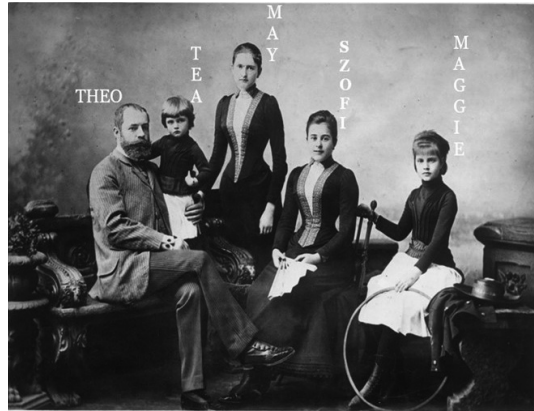
Dzsávidán maga soha életében nem nevezte meg biológiai apját. Ebben számos ok mellett szerepe lehetett annak is, hogy a szendrői Török név feljogosította a grófnő cím viselésére is, ami tényleges származásától függetlenül lehetőséget adott számára a bejutásra Európa előkelő köreibbe, és jelentősen megkönnyítette érvényesülését a társadalom felsőbb köreiben. A valóságot ugyanakkor nem sikerült maradéktalanul elleplezni, és a biológiai apa kilétének kérdése több alkalommal felszínre bukkant, többek között a Puskás-hagyaték felosztásával kapcsolatos perek során,³² illetve Puskás Jenő és a magyar Postamúzeum közti levelezésekben. Az 1961. már-

32 Lásd: Budapest Főváros Levéltára. HU-BFL-VII.2.c-1894-I.0420. A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai. Polgári peres iratok. Néhaj Puskás Tivadar által felperestől megrendelt és átvett áruk ára iránt indított per.

cius 4-én kelt levél utolsó bekezdésében Puskás Jenő Puskás Tivadar legidősebb lányának nevezi meg.³³

Megállapíthatjuk, hogy egyértelműen bizonyítható Dzsávidán születési helye és időpontja, vagyis hogy Philadelphiában látta meg a napvilágot 1877. június 15-én. Felvázoltuk a köztudatban, a forrásokban és a szakirodalomban a személyével kapcsolatban felbukkant különféle elnevezéseket, amelyekkel kapcsolatban sikeresen cáfoltuk a téves megállapításokat.

Ugyanakkor jelen tanulmány legnagyobb kihívása May biológiai apjának megállapítása volt. A fentiekben kifejtett érvek és az azok igazolására bemutatott dokumentumok alapján álláspontunk, hogy egyértelmű okiratok hiányában is megállapítható a vérségi kötelék, azaz az apa és lánya viszony a magyar feltaláló, Puskás Tivadar és az egyiptomi alkirály magyar származású felesége, Török May között.

5. kép. Családi kép, 1889. november 8.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelyei

Archives of United States Citizenship and Immigration Services

Birth Registers for the City of Philadelphia

Budapest Főváros Levéltára

Magistrat Graz Zentrale Meldebehörde

National Archives and Records Administration

Országos Széchényi Könyvtár

Postamúzeum

2. Kiadott források és szakirodalom

Abdel-Ati Al-Naggar – Prantner

2021 *Az arab világ történeti és kulturális kislexikona*. Szerk.: Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar – Prantner Zoltán. Bp., 2021.

Djavidan

1931 Djavidan Hanum: *Harem Life*. London, 1931.

33 A levél eredetije a Postamúzeum gyűjteményében található, ahol jelen tanulmány leadásának időpontjában is leltározás alatt volt a Puskás-hagyaték.

Komár

2012 Komár Krisztián: *Az Osztrák–Magyar Monarchia és Egyiptom kapcsolatai 1882–1914*. Szeged, 2012.

Márián

2004 Márián Dorina – Márián Zoltán: Magyar grófnő volt a Nílus királynője. In: *História*, 26. (2004) 4 sz. 26–29.

Pap

1960 Pap János: *Puskás Tivadar. Egy nagy magyar feltaláló életregénye*. Bp., 1960.

Puskás et al.

2012 Puskás Attila – Csáky Ernő – Dr. Rajnai Zoltán: *Puskás Tivadar, a magyar feltaláló*. Bp., 2012.

ABDALLAH ABDEL-ATI AL-NAGGAR – ZOLTÁN PRANTNER
DISPUTED POINTS IN THE LIFE OF THE HUNGARIAN SPOUSE OF THE LAST
EGYPTIAN KHEDIVE

Few people in Hungary know that the last Ottoman viceroy (khedive) of Egypt, Abbas Hilmi II, had a Hungarian wife, countess May Török of Szendrő, known as Djavidan Hanum. Their love marriage became a source of much hearsay, and thus gave rise to several misconceptions with regard to May. The surviving information about her name, date of birth and origins is controversial. The chief goal of the present paper is accordingly to refute the widespread misconceptions on the basis of the early sources. Before all, it proves that the biological father of the “Vicereine of the Nile” was not Count József Török of Szendrő, whose name she bore, but the famous inventor Tivadar Puskás.

CONTENTS

Popular Representation and Representation of the Popular Will (László Bíró)	535
<i>Studies</i>	
Gábor Balázs: "The People are Good, Their Representatives are Corruptible": On the French Constitution of 1793	539
Ádám Lajkó: The Interpretations of Interwar Fascism in Western Historiography	585
Barnabás Juhász: Where Should the German–Polish Border Be Drawn? National Self-Determination, Territorial Claims and the Struggle for the Coalfields in Upper Silesia after the Great War	635
<i>Workshop</i>	
Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar – Zoltán Prantner: Disputed Points in the Life of the Hungarian Spouse of the Last Egyptian Khedive	659
<i>Book Reviews</i>	
The British Lion, the Russian Eagle and the Eastern Question (Csaba Lévai)	671
The Birth of the Modern Middle East, 1914–1924 (Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar – Zoltán Prantner)	675
The Treaty of Trianon and Japan (Ildikó Farkas)	679
Memory Politics and Populism in Southeastern Europe (Attila Pók)	685

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáma: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2022-es évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat